

Feil teknologi på rett sted - en presisering

THOMAS NYGAARD

I dette tidsskrift i april i år, har Henning Herrestad et tilsvaret til min artikkel i nr. 3/92. Han uttaler bl.a.: "Mye av det Nygaard sier har [...] tilsynelatende et fornuftig grunnlag. Det er bare det at Nygaards argumenter for disse fornuftige konklusjonene ikke holder mål. Nygaards artikkel er derfor mer egnet til å forvirre enn til å forklare leseren hvilke utfordringer informasjonsteknologien står overfor i forsøket på å vinne innpass i jusen eller i kunsten."

Det var ikke intensjonen med min artikkel å gjøre rede for de utfordringer som informasjonsteknologien står overfor i forhold til jussen. Snarere tvert i mot; jeg ønsket i artikkelen å peke på et sett med mulige konsekvenser for det juridiske samfunnsområdet ved at edb-teknologi blir implementert og anvendt som et fullgodt juridisk handlingsmedium. Jeg ønsket å peke på de grunnleggende begrensninger som denne universalteknologien bærer med seg for moralsk-normativt baserte handlingsutøvelser. Den grunnleggende misforståelsen av artikkelens hovedbudskap preger hele Herrestads kritikk, og gjør en rekke av hans innvendinger irrelevante for problemstillingen. Likevel finner jeg at visse presiseringer er nødvendig.

Edb-teknologien anses som et materielt, samfunnsmessig og teknologisk uttrykk for en serie med generelle prinsipper som gjør det mulig å la objekter *behandle* informasjon. Aktørers intensjoner skrives om til

informasjon i form av programkoder som i sin tur styrer hvordan informasjonen - representert som data - skal behandles.

Omskrivingen av den subjektive kunnskap til informasjon og tolkningsbeskrivelser er ikke noen spesiell egenskap som kan tilskrives edb-teknologien alene. Enhver informasjonsstruktur (tekster eller redskaper) er uttrykk for slike omskrivinger. Det unike ved edb-teknologien derimot, er at denne omskrivingen blir ført et skritt videre, ved at enhver statisk informasjonsstruktur som oppfyller visse formkrav, kan omdannes til regler og prosedyrer slik at selve *behandlingen* av informasjonen kan utføres av eksternaliserte objekter utenfor aktøren. Jeg er således enig med Herrestad i at edb-teknologien kan omtales som en form for universalteknologi - jeg kan da heller ikke se at jeg i den opprinnelige artikkelen har hevdet noe annet. Men jeg hevder også at etableringen av edb-teknologien har medført grunnleggende lukkingseffekter gjennom en innsnevring av *hvordan og på hvilket grunnlag* informasjonsbehandlingen kan utføres. I den grad det er edb-teknologien som blir anvendt som handlingsmedium, må aktørene forholde seg til visse *formkrav* som dette mediet stiller; formkrav som allerede Turing påpekte ved sin teoretiske utlegning om den universelle maskin. Det relativt enkle og banale poeng med min artikkel var å sette et spørsmålstegn ved hvorvidt disse formkravene er i overens-

stemmelse med de gyldighetskriterier som ligger til grunn for en moralsk-normativt basert, samfunnsmessig *korrekt* handlingsutøvelse.

I lys av det Herrestad skriver om rettferdighetskravets gyldighet innen det juridiske samfunnsområdet, er det nødvendig for meg å utføre to presiseringer: (i) Jeg omtaler den moralsk-normative verdifære; en sfære som innbefatter det juridiske domene som en samfunnsmessig institusjonalisering av verdifærens gyldighetskrav, men som også innebefatter andre former for moralsk-normativt baserte handlinger, deriblant de uformaliserte, ikke-lovfestede normative handlinger. Den formaliserte, positive rett er ikke mitt anliggende, da det her er snakk om at mye av de moralsk-normative vurderinger allerede er utført, og at *resultatet* av disse handlingene er nedskrevet som adminstrerbare tekster. (ii) Det er i og for seg korrekt at bevisspørsmål kan avgjøres ved sannhetsvurderinger, fordi disse dreier seg om en vurdering av (presumptivt) objektive *fakta*. Men mitt poeng er å påpeke at de moralsk-normative *vurderinger* som gjøres i denne forbindelse i siste instans ikke kan avgjøres i forhold til disse fakta. Sannhetskriteriet kan anvendes i forhold til en vurdering av hvorvidt de fremlagte fakta korresponderer med det som rettsregelen regulerer, men dette kriteriet kan ikke anvendes i forhold til hvorvidt den bakenforliggende normen *bør* anvendes i dette tilfellet. Det er ikke normen som sådan som er åpen for kritikk basert på hvorvidt visse sosiale fakke er sanne eller falske, men det er de fakta som *settes i forhold* til normen som kan vurderes på denne måten.

Poenget med min anvendelse av Habermas' begrep om de tre verdifærer er at den

positive formålsrasjonalitet er utilstrekkelig for å kunne gripe de ulike formene for meningsfulle handlinger som finnes i de moderne samfunn, fordi denne formen for rasjonalitet bare vil kunne beskrive, *på en meningsfull måte*, de handlinger som følger av det samfunnsmessige gyldighetskravet som ligger til grunn for formålsrasjonalitetens dannelse (sannhetskriteriet). Skal vi gripe de ulike meningsfulle handlingene i hele sin bredde, må vi utvide vår forståelse av rasjonelle handlinger som noe mer enn den kalkulatoriske formålsrasjonalitet. Vi må utvide dette repertoaret slik at det også legitimt kan omfatte normativ og ekspressiv rasjonalitet; altså må vi kunne anse normative og ekspressive handlinger som vel så rasjonelle og fornuftige som de positivistisk baserte handlinger.

Jeg ønsket med artikkelen å advare mot å tillegge edb-teknologien for stor plass som kommunikasjons- og samhandlingsmedium innen det juridiske samfunnsområdet, fordi dette ville kunne innebære en reduksjon av aktørers samhandling til et sett med forenklete, formaliserte og standardiserte sett av kriterier og på den måten utdefinere alternative - og legitime - rasjonalitetsformer fra aktørenes samhandlingsrepertoar. Ved å legge edb-teknologien til grunn for informasjonsbehandlingen, og ved dermed å gjøre den kalkulatoriske, positivistiske informasjonsbehandling gjeldende som *enegyldig grunnlag* for forståelse av aktørenes handlinger, oppstår det en ensretting og standardisering av virkelighetsforståelser og handlingsutøvelser *i henhold til den tankeform* som edb-teknologien medierer som handlingsmedium.

Innen det juridiske samfunnsområdet kan troen på edb-teknologien som et *uni-*

verselt handlingsmedium på en uheldig måte fremme rettspositivismen ved at teknologien bidrar til å definere bort moral og etikk som ikke-spørsmål; moralen lar seg ikke adoptere til de grunnbetingelser som styrer den edb-baserte informasjonsbehandling. En ureflektert implementasjon av edb-teknologi innen den juridiske institusjon kan medføre en indre kolonisering som tar form som en fremhevelse og videreutvikling av rettspositivismen og samtidig *en fortrenning* av moralen og etikken som relevante og legitime elementer i den juridi-

ske praksis. En problematisering av edb-teknologiens rettmessige anvendelse innen jussen er således en relevant og jordnær problemstilling, da forholdet mellom rettspositivisme og moral er en sentral debatt innen dagens rettsfilosofi.

Forfatteropplysninger:

Thomas Nygaard er mag.art. og har siden høsten 1991 arbeidet ved Senter for Teknologi og Menneskelige Verdier i Forskningsparken i Oslo.